

Monika ODLANICKA-POCZOBUTT
Politechnika Śląska
Wydział Organizacji i Zarządzania
Instytut Zarządzania i Administracji

INERCJA INSTYTUCJONALNA A INNOWACYJNE ROZWIĄZANIA W SĄDACH POWSZECHNYCH W SPRAWACH CYWILNYCH

Streszczenie. W artykule przedstawiono wybrane przykłady innowacyjnych rozwiązań wprowadzanych w europejskich systemach sądowych w sprawach cywilnych w odniesieniu do inercji instytucjonalnej, przejawianej przez środowiska branżowe. W ostatnich latach coraz więcej państw członkowskich UE wprowadza zmiany w prawie, pozwalające na wykorzystywanie nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych w postępowaniach sądowych. Przedstawione przykłady dotyczą współpracy w sprawach cywilnych, udostępniania informacji na europejskim portalu „e-Sprawiedliwość” oraz wykorzystania ICT w zakresie elektronicznego postępowania upominawczego.

Słowa kluczowe: innowacja, sądownictwo powszechne, technologie informacyjno-komunikacyjne ICT, rozwój endogeniczny, inercja instytucjonalna

AN INSTITUTIONAL INERTIA IN RELATION TO INNOVATIVE SOLUTIONS IN COMMON JUDICIARY IN CIVIL CASES

Summary. The article presents selected examples of innovative solutions introduced in European judicial systems in civil cases in relation to the institutional inertia, presented by the internal environment. In recent years, more and more EU Member States introduced changes in the law, allowing the use of modern information and communication technologies in the proceedings. These examples relate to cooperation in civil cases, the provision of information on the European portal "e-Justice" and the use of ICT in the field of electronic proceedings.

Keywords: innovation, common judiciary, Information and Communication Technologies, endogenous development, institutional inertia

1. Wprowadzenie

Umiejętność ciągłego poszukiwania, wdrażania i upowszechniania innowacji znajdujących akceptację wśród odbiorców rezultatów działalności organizacji odgrywa szczególną rolę w poprawie jakości oferowanych dóbr czy świadczonych usług, sprzyja także efektywnej pracy zespołowej, komunikacji interpersonalnej oraz procesowi uczenia się¹. Organizacja, aby mogła się rozwijać efektywnie i dynamicznie, potrzebuje innowacji, które postrzegane są jako „[...] siła napędowa współczesnej gospodarki, przemieniająca pomysły i wiedzę w produkty i usługi”². W literaturze definicje opisujące zjawisko innowacji na ogół są rozumiane jako wprowadzanie czegoś nowego lub ulepszanie w jakimś obszarze, którym mogą być konkretne działania i procesy, idee i pojęcia, zwyczaje i normy postępowania oraz zachowania w różnych dziedzinach i sytuacjach życia gospodarczego i społecznego³. Innowacje nierzadko utożsamiane są ze zmianami⁴, dlatego zjawiska zachodzące w trakcie ich wdrażania są tożsame ze zjawiskami zachodzącymi w trakcie wdrażania zmian. Przez innowacje rozumie się „[...] każdą świadomą, funkcjonalną i postępową zmianę materialnych i niematerialnych elementów (parametrów) jednostki organizacyjnej, tj. każdą zmianę sprzyjającą jej rozwojowi, wzrostowi oraz zwiększeniu efektywności”⁵. Zdaniem jednych termin ten należy odnosić tylko do nowych rozwiązań technicznych lub technologicznych, zdaniem drugich za innowacje należy uważać wszelkie zmiany uznane za nowość w stosunku do poprzedniego stanu dotyczące poglądów, myśli, obyczajów, to nowości techniczne, usprawnienia organizacyjne i społeczne dotyczące wszystkich dziedzin życia społecznego. Dla wielu innowacja to coś nowego, nieznanego dotąd sposób zaspokajania określonej potrzeby, zaprojektowana przez człowieka zmiana jakiegoś stanu rzeczy⁶. Współcześnie dominuje szerokie podejście do innowacji, w tym wyodrębnianie szczególnie innowacji organizacyjnych.

Zmiany systemowe, które dokonują się w Polsce od kilkunastu lat mają istotny wpływ zarówno na przedsiębiorstwa, jak i instytucje, mające istotne znaczenie dla rozwoju gospodarczego. Zainteresowanie pojęciem instytucji w literaturze traktowane jest jako powrót

¹ Bieniok H.: Innowacje jako wartość organizacji oraz kluczowy instrument radzenia sobie na rynku z ryzykiem i niepewnością, [w:] Jędralska K. (red.): Współczesne kierunki rozwoju nauk o zarządzaniu. Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa, Katowice 2007, s. 204.

² Department of Trade and Industry: Competing in the Global Economy: The Innovation Challenge. Department of Trade and Industry, London 2003.

³ Duraj J., Papiernik-Wojdera M.: Przedsiębiorczość i innowacyjność. Difin, Warszawa 2010, s. 61.

⁴ Masłyk-Musiał E.: Organizacje w ruchu. Strategie zarządzania zmianami. Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2003, s. 29.

⁵ Perlaki I.: Innowacje w organizacji. PWE, Warszawa 1983, s. 17.

⁶ Penc J.: Innowacje i zmiany w firmie. Transformacja i sterowanie rozwojem przedsiębiorstwa. Placet, Warszawa 1999, s. 143.

do klasyków teorii ekonomii takich jak A. Smith, czy D. Ricardo, gdzie analizy systemu ekonomicznego były prowadzone w kontekstach instytucjonalnym i historyczno-ewolucyjnym⁷.

Instytucje mogą zarówno hamować rozwój, jak i mu sprzyjać, co funkcjonuje w literaturze jako endogeniczna zmiana instytucjonalna. W odniesieniu do obu teorii zarówno ewolucja wraz z mechanizmami naturalnej selekcji i historyczną zmiennością analiz ekonomicznych, jak i znaczenie społecznych ram działalności gospodarczej (ang. *collective action* – działania kolektywne) tworzą przesłanki do tworzenia prawa i norm zwyczajowych. Zjawiska kolektywnej aktywności dotyczą funkcjonowania firm, administracji państwowej, stowarzyszeń, związków zawodowych. Dotyczą również sądów, jako istotnych dla każdego państwa instytucji, zgodnie z teorią trójpodziału władzy Monteskiusza. Docenianie wagi tych instytucji w społecznym procesie gospodarowania oraz określanie struktury bodźców w procesie wymiany: gospodarczej, politycznej czy społecznej – w istotny sposób kształtuje sposób ewolucji społeczeństw w czasie i stanowi klucz do zrozumienia zmian historycznych⁸.

Celem artykułu było odniesienie występującej inercji instytucjonalnej do procesów wdrażania innowacyjnych rozwiązań w sądach powszechnych, jako instytucjach istotnych dla gospodarki kraju.

2. Pojęcie inercji instytucjonalnej

W gospodarce światowej występują równocześnie procesy unifikacji rozwiązań i ich różnicowania. Struktury instytucjonalne wpływają na jednostki i ich preferencje, a instytucje są jednocześnie warunkami i ograniczeniami działalności gospodarczej podmiotów. Temu procesowi służy system bodźców, który wynika m.in. ze struktur organizacji i zarządzania⁹. Stanowią one element uwarunkowań zewnętrznych gospodarowania i bezpośrednio kształtują preferencje oraz systemy wartości jednostek. Główny nacisk położony jest na mechanizm adaptacji, a nie na problemy efektywnej alokacji zasobów i zagadnień optymalizacji. Podmioty w swym postępowaniu kierują się poszukiwaniem rozwiązań lepszych od dotychczasowych, co nie znaczy optymalnych, w sensie modelowych założeń. Opierają się one na zasadach ograniczonej racjonalności, co wynika z występowania niepełnej i asymetrycznej informacji, oportunistycznych zachowań, niepewności, emocji czy zakorzenionej tradycji. Poszukiwanie lepszych rozwiązań instytucjonalnych jest zgodne

⁷ Nelson R.R., Sampat B.N.: Making Sense of Institutions as a Factor Shaping Economic Performance. „Journal of Economic Behaviour and Organization”, Vol. 44, 2001.

⁸ North D.: Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Cambridge University Press, Cambridge 1994, p. 3.

⁹ Odlanicka-Poczobutt M.: Istota i ewolucja struktur organizacyjnych na potrzeby logistyki w sądownictwie powszechnym. „Logistyka”, nr 6, 2013, s. 39-41.

z realizacją własnych interesów i dokonuje się głównie metodą prób i błędów¹⁰. Rodzaj uzyskiwanej równowagi zależy głównie od: układu interesów, stosowanych gier strategicznych i uwarunkowań strukturalnych¹¹.

W sądownictwie powszechnym utrzymywana dotąd równowaga instytucjonalna wynikała ze względnej stabilności otoczenia instytucjonalnego podmiotów gospodarczych w warunkach zmiennych uwarunkowań. Jej istotą była równowaga koordynacyjna w ujęciu G.M. Hodgsona¹², którą charakteryzuje stan braku chęci zmiany istniejących strategii postępowania i oczekiwanie podobnej tendencji u innych podmiotów. Równowaga koordynacyjna zakłada brak chęci zmiany preferencji jednostek lub ich zmian w sytuacji oczekiwań korzyści z zachowań kooperacyjnych – dotychczas niewystępujących.

Zakłada się względną trwałość istniejących instytucji, co głównie wynika z:

- trudności w koordynacji zmian oczekiwań podmiotów gospodarczych przy określonych stanach świadomości społecznej,
- zgodności i niezgodności instytucji formalnych i nieformalnych (również instytucji – organizacji) w tym problemu proporcji w relacji regulacja – deregulacja,
- utrzymywania się równowagi koordynacyjnej grup interesu w odniesieniu do precyzowania treści interesu publicznego,
- zjawisk zależności od ścieżki (*path dependence*)¹³.

Czynniki te mogą sprzyjać swoistego rodzaju *inercji instytucjonalnej*, która nie sprzyja procesom rozwoju i wzrostu. Stabilność systemu instytucjonalnego z jednej strony służy zmniejszaniu ryzyka i niepewności w gospodarowaniu, z drugiej zaś może być wyrazem oddziaływania sił przeciwnych niezbędnym reformom i zmianom. Znaczenie ma tu także poziom rozwoju gospodarki. Sądownictwo krajów Europy Zachodniej ma przewagę nad polskim sądownictwem, choćby z powodu wielkości PKB i poziomu dotacji. Wynika to zarówno z wykorzystania efektów skali, jak i niezbędnej komplementarności rozwiązań instytucjonalnych.

Instytucje są efektywne w sytuacji, gdy większość społeczeństwa aprobuje preferowane wartości, normy oraz zwyczaje i jednocześnie przestrzega obowiązujących reguł prawnych. Proces racjonalizacji dominujących oczekiwań o charakterze adaptacyjnym wymaga zaufania a także powszechnie uznawanych wartości¹⁴. Zaufanie i oczekiwania są kluczowym

¹⁰ Lissowska M.: Instytucjonalne ramy polityki gospodarczej, [w:] Stacewicz J. (red.): Polityka Gospodarcza. Teoria i realia. SGH, Warszawa 2008, s. 23.

¹¹ Aoki M.: Toward a Comparative Institutional Analysis. The MIT Press, Cambridge, MA, London 2001.

¹² Hodgson G.M.: The Evolution of Institutional Economics: Agency, Structure and Darwinism in American Institutionalism. Routledge, London 2004.

¹³ Staniek Z.: Problemy względnej trwałości systemu instytucji w badaniach statutowych, [w:] Garbicz M. (red.): Czynniki sprawcze, mechanizmy i granice rozwoju gospodarczego. SGH, Warszawa 2010.

¹⁴ Por. Putnam R.D.: Bowling alone: The Collapse and Revival of American Community. Simon and Schuster, New York 2000 oraz Uslaner E.M.: Producing and Consuming Trust. "Political Science Quarterly", Vol. 115, December 2000.

elementem, decydującym o równowadze systemu ekonomicznego¹⁵. Reputacji i zaufaniu nie sprzyjają instytucje związane z interesami grup hamujących niezbędne zmiany i przeciwnych reformom. Niesprawne instytucje mogą powodować narastanie zjawisk niepożądanych, stanowiących równocześnie przejaw braku równowagi, i mają duży wpływ na niską skuteczność prowadzonej polityki gospodarczej¹⁶. Degradacja norm społecznych np. w postaci wzrostu przestępstw kradzieży prowadzi do wzrostu kosztów ochrony praw własności i ogranicza wartość przedmiotu własności. Zwyczaje, normy, wartości, kultura są z reguły bardziej trwałe i ich zmiany dokonują się w dłuższym czasie¹⁷.

3. Rozwiązania innowacyjne na poziomie europejskim

W ostatnich latach sądownictwo w wielu krajach, nie tylko europejskich, jest wciąż krytykowane za to, że nie radzi sobie z potrzebami naszych czasów. W konkluzjach z Tampere z 1999 r. Rada Europejska stwierdziła, że „w prawdziwej europejskiej przestrzeni sprawiedliwości niezgodność lub złożoność systemów prawnych i administracyjnych państw członkowskich nie powinna uniemożliwiać osobom prywatnym i podmiotom gospodarczym wykonywania swoich praw ani zniechęcać ich przed takim wykonywaniem¹⁸. Potwierdziło to zobowiązanie się państw członkowskich do utworzenia prawdziwej przestrzeni sprawiedliwości, „gdzie każdy może zwrócić się do sądów i organów władzy w innym państwie członkowskim równie łatwo jak w swoim własnym¹⁹. Dążenie to zostało potwierdzone także przez program haski z 2004 r., którego celem jest wzmacnianie wymiaru sprawiedliwości, a także przez stanowisko Komisji Europejskiej wyrażone w tzw. programie sztokholmskim z 2009 r.

Wśród wprowadzonych rozwiązań należy wymienić współpracę w sprawach cywilnych, udostępnianie informacji na europejskim portalu „e-Sprawiedliwość” oraz wykorzystanie ICT w zakresie elektronicznego postępowania upominawczego.

Współpracę sądową w sprawach cywilnych ustanowiono na mocy wspólnotowych przepisów ramowych w 1999 r. Celem współpracy sądowej jest ustanowienie bliskiej współpracy między organami państw członkowskich w celu usunięcia wszelkich przeszkód, wynikających z niezgodności poszczególnych systemów prawnych i administracyjnych.

¹⁵ Aoki M.: Mechanisms of Endogenous Institutional Change; SIEPR Discussion Paper, No. 05-13, 2006, p. 7.

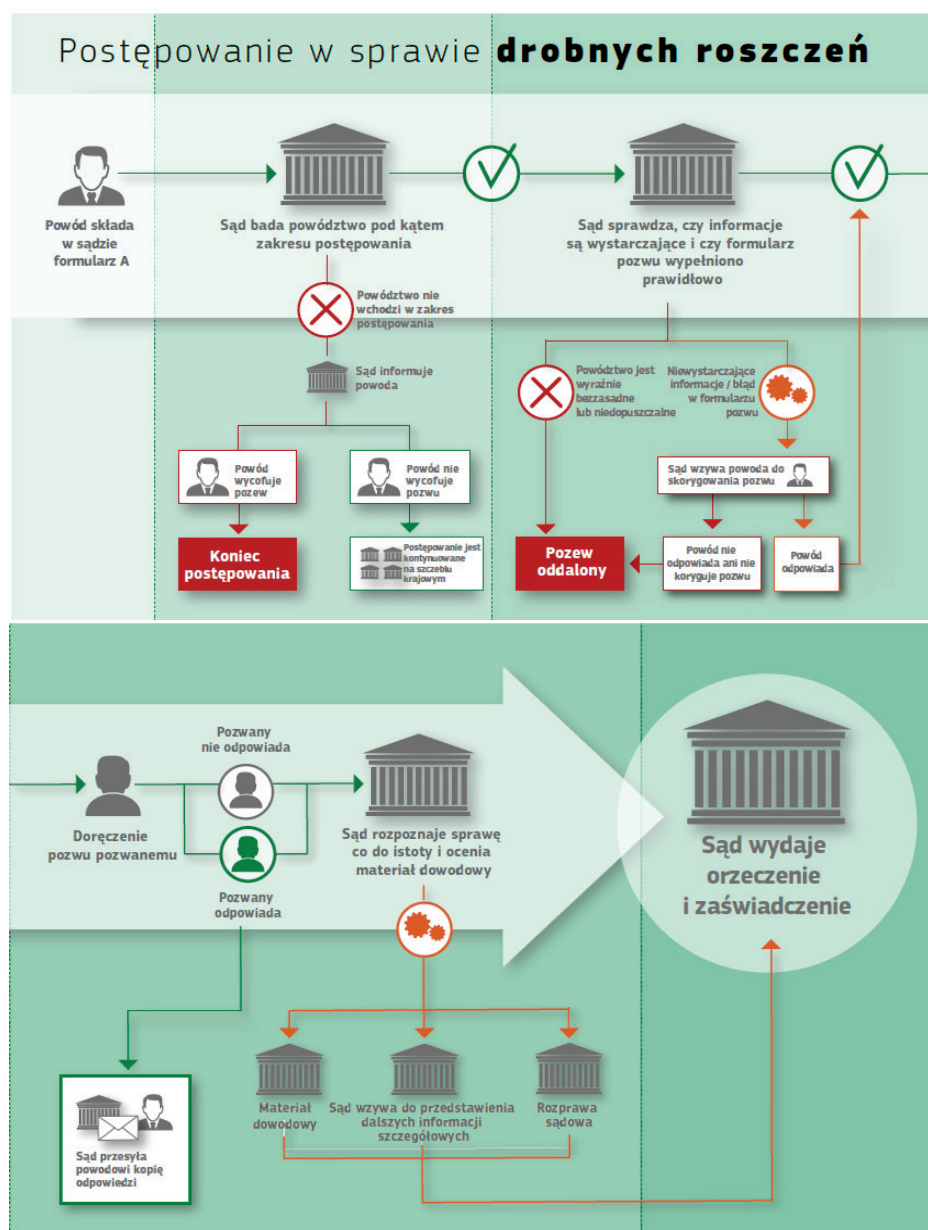
¹⁶ Easterly W., Levine R.: Tropics, Germs and Crops: How Endowments Influence Economic Development. NBER Working Paper, No. 9106, 2002.

¹⁷ North D.: Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Cambridge University Press, Cambridge 1990, p. 36-37.

¹⁸ http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/pl/displayFtu.html?ftuId=FTU_1.3.6.html.

¹⁹ Ibidem.

Dziedzinę współpracy sądowej w sprawach cywilnych, regulowaną początkowo konwencjami międzynarodowymi, jako „przedmiot wspólnego zainteresowania” włączono do traktatu z Maastricht, a następnie do traktatu z Amsterdamu (z 1997 r.), co stawia ją – przez powiązanie z zagadnieniem swobodnego przepływu osób – na szczeblu wspólnotowym. Przykład postępowania w sprawie drobnych roszczeń przedstawiono na rys. 1.

Rys. 1. Postępowanie w sprawie drobnych roszczeń

Fig. 1. Procedure for small claims

Źródło: Przewodnik dla osób korzystających z Europejskiego postępowania w sprawie drobnych roszczeń. Krótkie wprowadzenie na temat głównych aspektów stosowania w praktyce postępowania na podstawie rozporządzenia. Unia Europejska, 2014.

Zasada wzajemnego uznawania stanowi fundament współpracy sądowej. Jej celem jest to, aby decyzje sądowe jednego państwa członkowskiego były uznawane i wykonywane w innym państwie członkowskim, bez jakichkolwiek dodatkowych kroków pośrednich, czyli zniesienie zasady *exequatur*.

Do najważniejszych zadań europejskiej sieci sądowej należało stworzenie stron internetowych zawierających informacje na temat europejskich i międzynarodowych instrumentów prawnych oraz na temat prawa krajowego i procedur państw członkowskich. W tym zakresie punkty kontaktowe europejskiej sieci sądowej ściśle współpracują z Komisją Europejską. Celem było wprowadzenie i aktualizacja, krok po kroku, systemu informacyjnego przeznaczonego dla społeczeństwa w celu ułatwienia mu dostępu do krajowych systemów sądowych, w szczególności za pośrednictwem strony internetowej, która w dużym zakresie została przeniesiona do portalu „e-Sprawiedliwość”. W tym celu w ramach europejskiej sieci sądowej opracowano materiały informacyjne dotyczące prawodawstwa krajowego oraz procedur dotyczących unijnych instrumentów prawnych we wszystkich językach urzędowych UE, które są dostępne na portalu „e-Sprawiedliwość”.: https://e-justice.europa.eu/content_ejn_in_civil_and_commercial_matters-21-fr.do.

Równolegle z rozbudową portalu „e-Sprawiedliwość” prowadzony jest projekt „e-codex”, w ramach którego zespoły w różnych państwach członkowskich wymieniają się informacjami w zakresie rozwoju technik internetowego prowadzenia postępowań. Pierwszym ze wspomnianych projektów jest opracowanie w odpowiednim czasie postępowania internetowego w odniesieniu do postępowania w sprawie drobnych roszczeń. Za pośrednictwem europejskiej sieci sądowej publikowane są także różne przewodniki praktyczne i inne pisemne informacje, dotyczące inicjatyw Unii Europejskiej w zakresie wymiaru sprawiedliwości w sprawach cywilnych, a większość z nich jest również dostępna na stronie internetowej: http://ec.europa.eu/justice/civil/document/index_en.htm²⁰.

4. Wykorzystanie ICT (Information and Communication Technologies)

Informatyzacja systemów sądowniczych na świecie stała się obecnie faktem. Badania wskazują, że poszukuje się rozwiązań opartych na ICT, które pozwoliłyby na poprawę funkcjonowania sądów, takich jak zmniejszenie opóźnień w rozpatrywaniu spraw²¹, poprawę

²⁰ Współpraca sądowa w sprawach cywilnych w Unii Europejskiej. Przewodnik dla prawników praktyków. Unia Europejska, 2014.

²¹ Velicogna M.: Justice Systems and ICT: What Can Be Learned From Europe? „Utretch Law Review”, Vol. 3, Iss. 1 (June), 2007.

jakości działań wymiaru sprawiedliwości²², zwiększenie efektywności systemu sądownictwa jako całości²³ i wzrost poziomu zaufania obywatela do wymiaru sprawiedliwości.

W ramach wymiaru sprawiedliwości, aplikacje ICT przyjęte przez sądy, oferują zróżnicowane funkcjonalności, takie jak dostęp do materiałów prawniczych, opartą na wysokiej technologii przetwarzania komputerowej informacji prawnej oraz dostęp obywateli do informacji sądowych za pośrednictwem światowej sieci. Artykuły 8 i 9, ust. 1 stanowią, że sąd powinien wspierać stosowanie środków komunikacji elektronicznej, takich jak konferencje wideo lub telekonferencje, w rozprawach lub w ramach przeprowadzania postępowania dowodowego²⁴.

W ostatnich latach coraz więcej państw członkowskich wprowadza zmiany w prawie, pozwalające na wykorzystywanie nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych w postępowaniu w sprawach cywilnych. W niektórych sprawach wszczęcie postępowania może nastąpić po złożeniu przez powoda elektronicznego pozwu lub wniosku skierowanego do sądu za pośrednictwem Internetu; w innych – sądy są uprawnione do doręczania stronom dokumentów elektronicznie; ponadto w pozostałych sprawach cała korespondencja jest również prowadzona elektronicznie. W niektórych państwach członkowskich wykorzystanie Internetu do celów komunikacji jest przyjęte w prawie wszystkich postępowaniach cywilnych, w innych jest to ograniczone do pewnych, szczególnych typów postępowania.

Wykorzystywanie nowoczesnych technologii komunikacyjnych w postępowaniu cywilnym nie może narażać podstawowych praw stron uczestniczących w postępowaniu. Nie można pozbawić stron dostępu do wymiaru sprawiedliwości z tego powodu, że nie mają one możliwości skorzystania z niektórych środków technologii komunikacyjnej. Ponadto krajowe ustawodawstwo powinno zapewnić, by komunikacja za pośrednictwem Internetu nie zagrażała odpowiedniej ochronie danych, wykorzystywanych w toku postępowania.

4.1. Elektroniczne postępowanie upominawcze

W Polsce istnieje możliwość wszczęcia za pośrednictwem Internetu tylko tzw. elektronicznego postępowania upominawczego (EPU). Jest to postępowanie, którego pierwszy etap odbywa się bez udziału dłużnika. Dłużnik może przedsięwziąć obronę dopiero po wydaniu i doręczeniu mu nakazu zapłaty. Elektroniczne postępowanie upominawcze może

²² Carnevali D.: E-Justice and Policies For Risk Management, [in:] Cerrillo A., Fabra P. (eds.): E-Justice: Information and Communication Technologies in the Court System. Information Science Reference, USA 2009.

²³ Kiskis M., Petrauskas R.: ICT Adoption in the Judiciary: Classifying of Judicial information. "International Review of Law, Computers & Technology", Vol. 18, No. 1, 2004, p. 37-45.

²⁴ Praktyczny przewodnik dotyczący stosowania europejskiego postępowania w sprawie drobnych roszczeń na mocy rozporządzenia (WE), nr 861/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. ustanawiającego europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń. Unia Europejska, 2013.

być wszczęte w sprawach dotyczących roszczeń pieniężnych bez względu na wysokość wartości przedmiotu sporu. Pozew można wnieść do e-sądu w każdym czasie (24 godziny na dobę, 7 dni w tygodniu). Pozew nie musi być sformułowany w określonym formacie – specjalistyczny program stworzony na potrzeby e-sądu automatycznie konwertuje plik tekstowy, w którym został sporządzony pozew na format i strukturę danych, które są wymagane przez e-sąd.

Dane zabezpieczone są wieloma nowoczesnymi rozwiązaniami informatycznymi, w tym systemem CAPTCHA (Completely Automated Public Turing test to tell Computers and Humans Apart). CAPTCHA to rodzaj techniki stosowanej jako zabezpieczenie na stronach internetowych, celem której jest dopuszczenie do przesłania danych tylko wypełnionych przez człowieka. W tym przypadku CAPTCHA chroni portal przed zakładaniem kont przez automaty. System weryfikuje to przez żądanie wpisania tekstu widocznego na obrazku. Jest on celowo zniekształcony tak, aby nie mógł być odczytany techniką OCR, lecz nadal wystarczająco czytelny dla człowieka. Odczytany z obrazka kod wpisuje się do pola używając małych lub wielkich liter.

Pierwszym dokumentem, który doręcza się pozwanemu w elektronicznym postępowaniu upominawczym jest nakaz zapłaty. Pozwany może się odwołać przez złożenie sprzeciwu do sądu w tradycyjnej lub elektronicznej formie. W elektronicznym postępowaniu upominawczym nie ma możliwości dołączania dokumentów do pism składanych drogą elektroniczną.

Nie jest jednak możliwe wszczęcie postępowania egzekucyjnego za pośrednictwem Internetu. W trakcie całego postępowania regulowanego w elektronicznym postępowaniu upominawczym strony mają pełny wgląd do akt postępowania, prowadzonego w ich sprawie. Dostęp ten realizowany jest w systemie informatycznym za pośrednictwem ogólnodostępnych sieci informatycznych z możliwością wydruku przeglądanych dokumentów. W innych postępowaniach (poza elektronicznym postępowaniem upominawczym) takiej możliwości nie ma²⁵.

4.2. Podpis elektroniczny

Do podpisywania pozwów i pism procesowych w elektronicznym postępowaniu upominawczym służy podpis elektroniczny. Można posługiwać się:

- a) zwykłym podpisem elektronicznym, który uzyskuje się ze strony EPU, bez opłat. Musi być to poprzedzone założeniem konta. Po aktywacji konta należy złożyć wniosek o wydanie certyfikatu przez Centrum Certyfikacji EPU i oczekiwać (co trwa

²⁵ <https://e-justice.europa.eu/> [grudzień 2015].

około 2 godzin) na powiadomienie o wydaniu certyfikatu. Następnie należy pobrać certyfikat. Do prawidłowej instalacji certyfikatu w systemie operacyjnym potrzebne jest hasło do certyfikatu, które jest przesyłane za pomocą poczty e-mail. Jeżeli po pobraniu certyfikatu zostanie on utracony, należy ponownie wygenerować wniosek o jego wydanie. Zwykłym podpisem elektronicznym można posługiwać się wyłącznie w e-postępowaniu. Okres ważności certyfikatu dotyczącego zwykłego podpisu elektronicznego wynosi rok;

- b) bezpiecznym podpisem elektronicznym, weryfikowanym za pomocą ważnego kwalifikowanego certyfikatu. Możliwość korzystania z bezpiecznego podpisu elektronicznego następuje automatycznie po rejestracji konta użytkownika. Użytkownik musi jednak wcześniej sam uzyskać bezpieczny podpis elektroniczny u jednej z firm certyfikacyjnych.

Oplaty sądowe w elektronicznym postępowaniu upominawczym wnoszone są wyłącznie drogą elektroniczną za pośrednictwem dostawcy usług płatności. Wynosi ona $\frac{1}{4}$ opłaty, jaką uiszcza się w tradycyjnym postępowaniu upominawczym.

4.3. Elektroniczny protokół

Ustawą z dnia 29 kwietnia 2010 r. do polskiego porządku prawnego, wzorem regulacji państw europejskich, została wprowadzona nowa postać protokołu sądowego, gdzie zasadą jest utrwalanie przebiegu posiedzenia jawnego za pomocą urządzeń i środków technicznych umożliwiających rejestrację dźwięku albo obrazu i dźwięku. W sprawach, w których przebieg posiedzenia sądowego (jak również danej czynności procesowej) utrwalany jest w postaci zapisu audio lub audio-wideo, zrezygnowano zarówno z instytucji tradycyjnego, pisemnego protokołu, jak i „urzędowej” transkrypcji nagrania. W 2011 r. Ministerstwo Sprawiedliwości podpisało z firmą S&T Services Polska umowę na budowę oraz wdrożenie zintegrowanego systemu informatycznego rachunkowości i zarządzania kadrami w sądach powszechnych i Ministerstwie Sprawiedliwości na bazie systemu SAP²⁶.

²⁶ Szersze omówienie wymienionych rozwiązań zawarto w: Odlanicka-Poczobutt M.: Zastosowanie nowoczesnych technik informacyjnych w sądownictwie powszechnym, [w:] Buko J., (red.): Europejska przestrzeń komunikacji elektronicznej. Zeszyty Naukowe, nr 763, s. Ekonomiczne Problemy Usług, nr 105. Tom II. Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2013, s. 553-561.

5. Inercja i niechęć do zmian

Polskie sądownictwo od ponad 20 lat jest przedmiotem nieustających reform. Pobieżna nawet obserwacja kierunków tych działań wskazuje, że są one niekonsekwentne, a czasem nawet przeciwstawne. Prowadzi to do wniosku, że konkretne zmiany w sądownictwie nie są wdrażane na bazie spójnego długoletniego planu rozwoju. Po części jest to zapewne rezultatem częstej rotacji na stanowisku ministra sprawiedliwości w Polsce. Brak konsekwencji, a nawet podejmowanie wykluczających się inicjatyw, zaobserwować można szczególnie wyraźnie przy analizie projektów realizowanych w sądownictwie z udziałem środków unijnych.

Wielokrotnie powtarzane obiegowe opinie o polskim wymiarze sprawiedliwości często nie znajdują oparcia w faktach. Twierdzenie, że polskie postępowania sądowe są jednymi z najmniej sprawnych w Europie nie są możliwe do zweryfikowania na podstawie przedkładanych danych statystycznych. Wystarczy odczytać dane z uwzględnieniem zakresu kognicji sądów oraz skali i charakterystyki wpływu spraw, a pozwoli to na stwierdzenie, że obecnie wydajność polskiego systemu sprawiedliwości plasuje się na poziomie średniej europejskiej, choć jednocześnie mamy do czynienia ze znacznymi zaległościami z ubiegłych lat²⁷. Faktem jest, że polski wymiar sprawiedliwości zmaga się z wieloma trudnościami. Skomplikowana struktura sądów utrudnia sprawne administrowanie, postępowania toczą się zbyt wolno, zaś stosunkowo duże środki budżetowe nie zawsze są efektywnie wykorzystywane²⁸.

Każda bez wyjątku reforma wymiaru sprawiedliwości w Polsce na pewnym etapie spotyka się z wątpliwościami natury konstytucyjnej²⁹. Są one dość powszechnym dylematem pojawiającym się przy procesach unowocześnienia metod zarządzania sądownictwem, gdyż każdorazowo trzeba stworzyć sprawny mechanizm zarządzania, zapewniający na poziomie systemowym gwarancje niezależności i niezawisłości.

Wprowadzanie technologii informatycznych do polskiego wymiaru sprawiedliwości wydaje się procesem koniecznym i nieuniknionym. Zaawansowane rozwiązania IT znacząco usprawniają pracę we wszystkich dziedzinach ludzkiej aktywności, nie ma więc powodu, by stosowanie prawa było dziedziną wyłączoną z procesu modernizacji technologicznej.

²⁷ Michalski J.: Prawdy i mity o sądownictwie. Kwartalnik Informacyjny Ministerstwa Sprawiedliwości „Na Wokandzie”, „Wokanda”, nr XII.

²⁸ Michalski J.: Strategicznie o wymiarze sprawiedliwości. Kwartalnik Informacyjny Ministerstwa Sprawiedliwości „Na Wokandzie”, „Wokanda”, nr XIII.

²⁹ Michalski J.: Zarządzanie zamiast administrowania. Kwartalnik Informacyjny Ministerstwa Sprawiedliwości „Na Wokandzie”, „Wokanda”, nr XII.

Informatyzacja sądownictwa i sądowych procedur nie zawsze przebiega bez kłopotów. Nie chodzi tu zresztą jedynie o przeszkody natury technicznej czy finansowej. Już realizowanie pierwszego dużego projektu informatycznego obejmującego sądy w całym kraju, a więc wprowadzanie e-protokołu, wywoływało pewne opory pracowników administracyjnych i samych sędziów. Nagrywanie rozpraw jest rozwiązaniem nowym, wymagającym zmiany dotychczasowych nawyków i metod pracy. Pojawiły się więc opinie, że w istocie, zamiast przyspieszyć, opóźni ono bieg postępowań³⁰.

W polskich sądach istnieje przekonanie, że wszystko, co nie jest dokumentem spisany na papierze, opatrzonym odręcznym podpisem, a gdy to możliwe, również pieczęcią, należy traktować z nieufnością. Nie tylko zresztą w sądach³¹.

Wielu sędziów bardzo nieufnie podchodzi do informatyzacji, chociaż ten proces w wymiarze sprawiedliwości jest nieunikniony. Padają zarzuty, że dba się w nim bardziej o komfort stron, niż komfort pracy sędziego. Sceptycy podnoszą, że epatowanie nowinkami technicznymi nie służy wcale dobru sądownictwa, jest przerostem formy nad treścią, jedynie pewną modą. Sędziowie twierdzą, że są na tyle zapracowani, że nie mają czasu uczyć się i poznawać nowych technologii, które – jak powszechnie uważają – wcale im nie ułatwią pracy.

6. Podsumowanie

Większość polskich sądów już od kilku lat wprowadza rozwiązania ICT, z lepszym lub gorszym skutkiem. Współczesna, coraz bardziej zaawansowana technologicznie rzeczywistość wymusza wprowadzanie usprawnień także w instytucjach wymiaru sprawiedliwości – z korzyścią dla sędziów i urzędników sądowych, a także dla obywateli, którzy zyskują w ten sposób dostęp do bardziej efektywnych i mniej skomplikowanych procedur.

W ramach programu Ministerstwa Sprawiedliwości i Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury pt. „Modernizacja zarządzania zasobami ludzkimi w wymiarze sprawiedliwości” początkowo przy wymianie doświadczeń z zakresu zarządzania zaprzeczano możliwości wprowadzenia nowoczesnych rozwiązań do sądów, w efekcie jednak zostały one zaadaptowane z pozytywnym skutkiem. Okazało się, że w sądzie można skutecznie motywować pracowników, zaś dostępne narzędzia informatyczne mogą być bardzo przydatne.

³⁰ Dryszel A.: Sprawiedliwość w wersji „e”. Kwartalnik Informacyjny Ministerstwa Sprawiedliwości „Na Wokandzie”, „Wokanda”, nr XIII.

³¹ Cisek R.: IT dla obywatela. Od elektronicznej biurowości do nagrywania rozpraw. Czy informatyzacja sądów jest potrzebna? Kwartalnik Informacyjny Ministerstwa Sprawiedliwości „Na Wokandzie”, „Wokanda”, nr VIII.

Zgodnie z teorią endogenicznego wzrostu równowaga koordynacyjna zakłada brak chęci zmiany preferencji jednostek, co może sprzyjać swoistego rodzaju inercji instytucjonalnej, która nie pomaga procesom rozwoju i wzrostu. Stabilność systemu instytucjonalnego z jednej strony służy zmniejszaniu ryzyka i niepewności w gospodarowaniu, z drugiej zaś może być wyrazem oddziaływania sił przeciwnych niezbędnym reformom i zmianom. Ponieważ jednak zostały one już rozpoczęte i nie powinny być hamowane, biorąc pod uwagę tendencje europejskie, więc należy założyć, że nie naruszają niezawisłości sądów, ale przyczynią się do ich rozwoju.

W wielu państwach europejskich niezawisłość i niezależność stanowią kryterium, a nie przeszkodę reform w sądownictwie. Potrzeba zatem nieco dobrych chęci i pewnej otwartości ze strony środowiska sędziowskiego, by informatyzacja przyniosła spodziewane efekty. Nowe technologie mają za zadanie usprawnić, nie zaś utrudnić pracę wymiaru sprawiedliwości.

Bibliografia

1. Aoki M.: Mechanisms of Endogenous Institutional Change. SIEPR Discussion Paper, No. 05-13, 2006.
2. Aoki M.: Toward a Comparative Institutional Analysis. The MIT Press, Cambridge, MA, London 2001.
3. Bieniok H.: Innowacje jako wartość organizacji oraz kluczowy instrument radzenia sobie na rynku z ryzykiem i niepewnością, [w:] Jędralska K. (red.): Współczesne kierunki rozwoju nauk o zarządzaniu. Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa, Katowice 2007.
4. Carnevali D.: E-Justice and Policies For Risk Management, [w:] Cerrillo A., Fabra P. (eds.): E-Justice: Information and Communication Technologies in the Court System. Information Science Reference, USA 2009.
5. Cisek R.: IT dla obywatela. Od elektronicznej biurowości do nagrywania rozpraw. Czy informatyzacja sądów jest potrzebna? Kwartalnik Informacyjny Ministerstwa Sprawiedliwości „Na Wokandzie”, „Wokanda”, nr VIII, 2011.
6. Competing in the Global Economy: The Innovation Challenge. Department of Trade and Industry, London 2003.
7. Dryszel A.: Sprawiedliwość w wersji „e”, Kwartalnik Informacyjny Ministerstwa Sprawiedliwości „Na Wokandzie”, „Wokanda”, nr XIII, 2012.
8. Duraj J., Papiernik-Wojdera M.: Przedsiębiorczość i innowacyjność. Difin, Warszawa 2010.
9. Easterly W., Levine R.: Tropics, Germs and Crops: How Endowments Influence Economic Development. NBER Working Paper, No. 9106, 2002.

10. Hodgson G.M.: *The Evolution of Institutional Economics: Agency, Structure and Darwinism in American Institutionalism*. Routledge, London 2004.
11. https://e-justice.europa.eu/content_videoconferencing-69-pl.do. [grudzień 2015]
12. Kiskis M., Petrauskas R.: *ICT Adoption in the Judiciary: Classifying of Judicial Information*. "International Review of Law, Computers & Technology", Vol. 18, No. 1, 2004.
13. Lissowska M.: *Instytucjonalne ramy polityki gospodarczej*, [w:] Stacewicz J. (red.): *Polityka Gospodarcza. Teoria i realia*. SGH, Warszawa 2008.
14. Masłyk-Musiał E.: *Organizacje w ruchu. Strategie zarządzania zmianami*. Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2003.
15. Michalski J.: *Prawdy i mity o sądownictwie*. *Kwartalnik Informacyjny Ministerstwa Sprawiedliwości „Na Wokandzie”*, „Wokanda” nr XII, 2012.
16. Michalski J.: *Strategicznie o wymiarze sprawiedliwości*. *Kwartalnik Informacyjny Ministerstwa Sprawiedliwości „Na Wokandzie”*, „Wokanda”, nr XIII, 2012.
17. Michalski J.: *Zarządzanie zamiast administrowania*. *Kwartalnik Informacyjny Ministerstwa Sprawiedliwości „Na Wokandzie”*, „Wokanda”, nr XII, 2012.
18. Nelson R.R., Sampat B.N.: *Making Sense of Institutions as a Factor Shaping Economic Performance*. „Journal of Economic Behaviour and Organization”, Vol. 44, 2001.
19. North D.: *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge University Press, Cambridge 1990.
20. Odlanicka-Poczobutt M.: *Istota i ewolucja struktur organizacyjnych na potrzeby logistyki w sądownictwie powszechnym*. „Logistyka”, nr 6, 2013.
21. Odlanicka-Poczobutt M.: *Zastosowanie nowoczesnych technik informacyjnych w sądownictwie powszechnym*, [w:] Buko J. (red.): *Europejska przestrzeń komunikacji elektronicznej. Zeszyty Naukowe*, nr 763, s. *Ekonomiczne Problemy Usług*, nr 105. Tom II. Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2013.
22. Odlanicka-Poczobutt M.: *Rola technologii informacyjno-komunikacyjnych (ICT) w sądownictwie powszechnym – wyzwania i możliwości*, [w:] Buko J. (red.): *Ekonomiczno-społeczne i techniczne wartości w gospodarce opartej na wiedzy. Zeszyty Naukowe*, nr 809, s. *Ekonomiczne Problemy Usług*, nr 113. Tom II. Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2014.
23. Penc J.: *Innowacje i zmiany w firmie. Transformacja i sterowanie rozwojem przedsiębiorstwa*. Placet, Warszawa 1999.
24. Perlaki I.: *Innowacje w organizacji*. PWE, Warszawa 1983.
25. *Praktyczny przewodnik dotyczący stosowania europejskiego postępowania w sprawie drobnych roszczeń na mocy rozporządzenia (WE) nr 861/2007 Parlamentu*

- Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. ustanawiającego europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń. Unia Europejska, 2013. <https://e-justice.europa.eu/> [grudzień 2015].
26. Przewodnik dla osób korzystających z Europejskiego postępowania w sprawie drobnych roszczeń. Krótkie wprowadzenie na temat głównych aspektów stosowania w praktyce postępowania na podstawie rozporządzenia. Unia Europejska, 2014. <https://e-justice.europa.eu/> [grudzień 2015].
 27. Putnam R.D.: *Bowling alone: The Collapse and Revival of American Community*. Simon and Schuster, New York 2000.
 28. Uslaner E.M.: *Producing and Consuming Trust*. „Political Science Quarterly”, Vol. 115, December 2000.
 29. Staniek Z.: *Problemy względnej trwałości systemu instytucji w badaniach statutowych*, [w:] Garbicz M. (red.): *Czynniki sprawcze, mechanizmy i granice rozwoju gospodarczego*. SGH, Warszawa 2010.
 30. Velicogna M.: *Justice Systems and ICT: What Can Be Learned From Europe?* “Utretch Law Review”, Vol. 3, Iss. 1 (June), 2007.
 31. *Współpraca sądowa w sprawach cywilnych w Unii Europejskiej*. Przewodnik dla prawników praktyków. Unia Europejska, 2014. <https://e-justice.europa.eu/> [grudzień 2015].
 32. http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/pl/displayFtu.html?ftuId=FTU_1.3.6.html.

Abstract

The systemic changes that are occurring in Poland for several years have a significant impact on both the companies and institutions which are vital for economic development. Institutions may either inhibit growth or promote him, what operates in the literature as endogenous institutional change. The aim of the present article was a reference of institutional inertia to the processes of implementation of innovative solutions in common courts.

Most of the Polish courts for several years, introduces ICT solutions, with better or worse results. Contemporary, more and more high-tech forces also introduce improvements in institutions of justice – for the benefit of judges and judicial officers, as well as for citizens who can have an access to a more efficient and less complex procedures.